

Előszó egy elégiához*

„Magyar vagyok, s a magyar lóra termett, / Néki teremtett az Isten lovat, s nyerget” – Kukorica Jancsi, a későbbi János vitéz mondja hetykén válaszul a huszárok kapitányának ezt a mondatot, amikor felvételét kéri a lovaskatonák közé, és azok becsmérlik a bő gatyás parasztgyereket, mondván, miből gondolja, hogy közbük való, nyalka, világverő huszárok közé.

„Magyar vagyok, s a magyar lóra termett / Néki teremtett az Isten lovat, s nyerget” – miközben ott visszhangoznak bennünk Kukorica Jancsi szavai, belül megdobban valami, valami ősi, atavisztikus büszkeség, és képzeletben együtt vágatunk őseinkkel a napkeleti pusztákon, s kalandozzuk be Európát hol ifjesítő lovas nomádként, hol csillogó szablyával rohamozó huszárként.

Való igaz, bennünket, magyarokat a világ lovas nemzetként ismer. Magam is tapasztaltam, bármerre is vetetett a jósors, hogy három dolgot a világ minden szegletében tudnak rólunk. Az egyik, hogy nálunk terem a gulyásleves, ami ma már a világ minden éttermének az étlapján megtalálható, a másik, hogy kis hazánk szülötte Puskás Öcsi, a futball-legenda, s a harmadik, nos a harmadik, hogy mi magyarok vagyunk a „LOVASNEMZET”. Így, egybeírva, csupa nagybetűvel.

Vajon mi lehet az oka annak, hogy bár a jelen csupán nyomokban emlékeztet a dicső múltra, mégis oly erősen gyökeredzik nem csupán bennünk, hanem a világban is a lovas nemzet képze?

A magyarázat részben múltunkban keresendő, részben pedig archaikus kultúránkban.

A történeti kutatások jelen állása szerint a magyarság etnogenezise nagyjából azon a tájon s időben ment végbe, ahol a ló és ember barátsága is megköttetett – kevésbé költőien megfogalmazva, ahol a ló domesztikációja végbement. A nagy eurázsiai füves pusztákon született meg a lovas nomád kultúra, amely a Kínai Nagy Faltól egészen a Kárpát-medencéig uralta a sztyeppéket hosszú

LEZSÁK LEVENTE a Testnevelési Egyetem és a Szent István Egyetem oktatója. Kutatási területe a világ és a magyarság lovaskultúrájának története.

* Elhangzott a Magyar sors – parasztsors című konferencián Budapesten, az Uránia Filmszínházban, 2014. szeptember 19-én.

századokon át, s ennek a kultúrkörnek a részeként élt a magyarság is sok száz esztendőn keresztül.

Mindannyian ismerjük Fehérlófia legendáját, akár mint gyermekkorunk hősmeséjét, akár mint Jankovics Marcell Oscar-díjas műalkotását. Ebben a mesében, amelynek 54 variánsát gyűjtötte fel Berze-Nagy János kiváló mesekutatónk a Kárpát-medence magyarlakta területeiről, egy csodálatos hófehér kanca embergyereket szül. Embergyereket, aki miután képes megállni a próbát, és vándorútra indul, bejárva a világ különféle szféráit, megküzdve sárkányokkal, elnyerve a griffek segítségét és a legkisebb – aranyhajú – királylány kezét, ősszülőnké válik. A keleti párhuzamok kutatói mind megegyeznek abban, hogy a fehér lótól származástudata etnikusan magyar hagyomány, párját nem találni a keleti népek eredetlegendáiban.

Kevesen gondoltak arra, hogy a népi emlékezet, a mese nyelvén – mint megannyiszor – valójában a valóságról szól. Etnogenezisünk és a lovak háziasítása, a lovas nomadizmus kialakulása szorosan összefügg egymással: ha úgy tetszik, bennünket, magyarokat a lovaink tettek azzá, akik vagyunk. Ez a szimbiózis határozta meg a napi és éves bioritmusunkat, társadalmi hierarchiánkat, gazdaságunkat, államiságunkat, mindennapjainkat a békében és a háborúban egyaránt.

Így érkeztünk Keletről a Nyugat kapujába. Olyan lovas nomád kultúráként, amely önmagában tökéletes volt, s nem szorult rá a nyugati lovas kultúrára. Évezredekken csiszolt zootechnológiával, állattenyésztési és harci kultúrával, amivel a „civilizált” Nyugat nem tudott mit kezdeni. Seregeink naponta hatvan-nyolcvan kilométert tettek meg, szemben a nehézkes nyugati hadseregek öt-harminc kilométeres napi átlagával. Aranyszőrű paripáinkon ötvennégy győztes hadjáratban vertük végig Európát Bizánctól Itálián át Hispániáig. Arab, bizánci és német források dicsérik lovainkat, fegyelmezett hadiszervezetünket, harci taktikánkat. Nem véletlen, hogy egymással versengve fogadták zsoldba a magyar harcosokat egymás ellen évről évre.

Letelepedve a Kárpát-medencében, lovas kultúránk abban a kivételes helyzetben volt, hogy érintkezve a nyugati lovas kultúrával, átvehette onnan a legjobb, leghatékonyabb technikákat, miközben megőrizhette a keleti lovas kultúra egyedülálló vívmányait. A középkorban bennünket meglátogató utazók mind megemlékeznek különleges lovas kultúránkról, nyergeink, lószerszámzatunk, hadi játékaink különbözöségéről s a Pannon-puszták kiváló lovairól.

De miközben átvettünk a Nyugattól néhány újítást, mi magunk is gyarapítottuk a nyugati lovas kultúrát. A magyar lovas katona, később a könnyűlovas magyar huszár Európa minden szegletébe elvitte a keleties magyar lovas kultúrát, és csodálatos lovas és hadi teljesítményükkel lenyűgözték a nyugati lovasokat, akik igyekeztek megfejtetni a magyar lovas katona eredményességének az okát. Így alakul ki a modern nyugati nyereg, a rövidebb kengyelcsatolás, a könnyített ülés s ennek nyomán a modern ugróstílus.

De nem csupán a technikai újítások formálták a nyugati lovas kultúrát, hanem kiváló huszártisztjeink is. Kovács Mihály, az amerikai könnyűlovasság

megszervezője a függetlenségi háborúban, Bercsényi László pedig a francia könnyűlovasságot alapítja meg, nevét ma a francia katonaság elit alakulata viseli. Később pedig, a második világháború után az emigrációba kényszerült, az Örkénytábori Lovaglótanárképző és Hajtóiskolában végzett kiváló huszártisztjeink kis túlzással a fél világot megtanították lovagolni. Némethy Bertalan Amerikában a díjugrató, Endrődy Ágoston pedig Angliában a military válogatottat jutatta olimpiai és világbajnoki aranyakhoz, Hazslinszky-Krull Géza pedig a holland díjlovaglást alapítja meg, és juttatja el a világ élvonalába.

A magyarság és a lovak sorsát tehát évezredek szőtték össze: lovaink hátán foglaltunk hont, tartottuk meg ezeregyszáz esztendőn keresztül, és lovaink hátán száguldva be Európát, szereztünk nevet magunknak a világban. Különleges helyzetben voltunk: keletről egy nagyon magas szintű lovas kultúrát hoztunk magunkkal, amit ötvözhattünk a Nyugat legjobb vívmányaival, miközben a nyugati lovas kultúra is gyarapodott e kölcsönös kapcsolatból: nem véletlen, hogy kitüntetett lovas nemzetként tekintenek ránk, magyarokra szerte a világban.

Ám e különös sorsközösségnek van egy mélyebb rétege is. Minden kultúra gondol valamit önnön kezdeteiről. Martin Heidegger XX. századi német filozófus szerint a kezdet különös dolog: nem mögöttünk hever, mint meghaladott múlt, hanem ereje éppen abban áll, hogy ott áll előttünk, betörve a jövőnkbe, mint valami eleve elrendelés: „...a kezdet a már megtett útnak több mint fele” – mondja egy másik filozófus, Arisztotelész. Csak látszólag paradoxon, hogy a múlt valójában a jövő maga: gondoljunk csak egy kis magocskára. A magban ott rejtezik egy növény teljes élettörténete – a csírázás, a szárba szökkenés, majd a virágzás és a gyümölcsérlelés is, de éppen úgy a lombhullatás, majd az elszáradás és az elkorhadás is. A kezdet ott rejt magában a véget.

A régi görögök a kezdetet arkhénak nevezték. Egy fosztóképzőt elérakva egy egészen más szót kapunk: an-arkhé, vagyis anarchia, rendetlenség, káosz. Az a kultúra, amely gyökértelen, szükségszerűen torkollik káoszba – sugallja számunkra a régi görög gondolkodás. A kezdet, a mély gyökérzet pedig rendező-elvként még akkor is hat, amikor már nem is vagyunk tudatában.

Ha a magyarság archaikus világvilágát vizsgáljuk, azt a megállapítást tehetjük, hogy a leglényegibb pontokon mindenütt ott áll előttünk a ló. Akár mint ősszülő, a Fehérlófia-mítoszban, akár mint népmeséink táltos paripája, a hős egyenrangú segítőtársa, akinek hátán a vitéz képes kitörni a középső világból, s akinek a segítségével számára megnyílnak a világ szakrális terei.

Ilyen értelemben a ló mediátor, a világunk kötőanyaga. Archaikus kultúránkban a világ egységét a ló teremtette meg. A ló, a táltos paripa, az a csodálatos lény, amely szólt a hőshöz, tanácsokkal látta el, ha kellett, és együtt harcolt vele, ha úgy hozta a sors. Az a lény, amely a hátára vette a lovasát, és a szélnél is sebesebben elrepítette, a középső világot a maguk mögött hagyva, azokba a szakrális terekbe, ahová halandó máshogy nem juthat el. A mesék, legendák főszereplői, de maga a magyar táltos is lovuk, lósegítő szellemük segítségével voltak képesek teljesíteni a küldetésüket, bejárva az alsó vagy éppen a felső világot.

A ló tehát kötőanyag, mediátor, aki nélkül a világunk egysége szétesik, világunk darabokra hull. Ló nélkül a magyar kultúra kiüresedik, elvész számára a szakrális tér, s marad a középső világ kiüresedett tere, a technikai civilizáció, a plázakultúra.

Nem véletlen, hogy azok, akik a XX. században a múltat végképp eltörölni kívánták, a lovainkat és lovas kultúránkat is el akarták venni tőlünk. Lovaglótanárainkat sertéstelepekre száműzték, a lovakat pedig a gépesítés nevében vágóhídra küldték. E tömegmészárlásnak állít részben emléket a filmművészet nyelvén, szívbemarkoló képsorokkal Huszárik Zoltán *Elégiája*. Aki csak egyszer látta, soha nem felejtí a paraszti porták üres istállóit, az idős asszonyok és férfiak tehetetlen szomorúságát és a lovak kivégzésének kegyetlen görcsbe rándult mozgóképeit. De a cirkuszi ló riadt tekintetét, ideges mozdulatait, megnyomort lelkét sem. És megértjük, hogy ha a Fehér Ló valóban összülönk, akkor minden, amit a lóval teszünk, valójában magunkkal tesszük: s ez a valódi sorsközösség.

Gácsi Mihály: A kereszti kihirdetés. Dózsa sorozat I. (linómetszet, 1964)

*„Mi minden erőt, ami a haza javára
akar és tud lenni, nem eltiporni,
hanem együvé fogni kívánunk.”*

MEGHÍVÓ

A Bethlen Gábor Alapítvány Kuratóriuma tisztelettel meghívja díjátadó ünnepségére.

Helyszín: az URÁNIA Nemzeti Filmszínház díszterme,

Budapest, VIII. ker., Rákóczi út 21.

Időpont: 2014. november 16-án (vasárnap) 18–20 óráig.

Díszvendégünk Szaniszló Attila kilencéves zongorista-tehetség Székelykeresztúrról

KITÜNTETETTEK

Bethlen Gábor-díj

Egyed Ákos történettudós, az Erdélyi Múzeum Egyesület volt elnöke (Kolozsvár)

Laudátor: Miskolczi Ambrus történész, tanszékvezető egyetemi tanár

Sir Bryan Cartledge angol történész, diplomata, egykori nagykövet (London)

Laudátor: Navracsics Tibor jogász, politikus, az Európai Unió biztosa

Markus Meckel teológus, politikus, az NDK utolsó külügyminisztere (Berlin)

Laudátor: Balog Zoltán ref. lelkész, az Emberi Erőforrások Minisztériuma minisztere

Dr. Zétényi Zsolt ügyvéd, volt parlamenti képviselő (Budapest)

Laudátor: Lezsák Sándor tanár, az Országgyűlés alelnöke, a Kuratórium elnöke

Márton Áron Emlékérem

Árva László tanár, a Németh László Gimnázium igazgatója (Hódmezővásárhely)

Laudátor: Németh Ágnes tanár, közíró, a BGA kurátora,

Pawel Czebul a ofm, ferences szerzetes (Lengyelország)

Laudátor: Kiss Rigó László Szeged-csanádi megyéspüspök

Saáry Éva geológus, író; a Sváji Magyar Irodalmi és Képzőművészeti Kör alapító tagja

Laudátor: Agócs Sándor költő, az Antológia Kiadó vezetője (Lakitelek)

Tamási Áron-díj

Margittai Gábor író, tanár, szerkesztő, a Magyar Nemzet újságírója (Budapest)

Laudátor: Cs. Nagy Ibolya irodalomtörténész, a Tamási Áron Alapítvány kurátora

Közreműködnek: Szaniszló Attila diák, művésztehetség és Szabó András előadóművész

Műsorvezető: Nikl János rádióbemondó, Magyar Katolikus Rádió

Díjátadó ünnepségünkre szeretettel várjuk vendégeinket!

A Bethlen Gábor Alapítvány Kuratóriuma